

Тамара ХОЛОША

*Здобувачка третього освітньо-наукового рівня вищої освіти Інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Київ, Україна
toma_kholosha@ukr.net*

СВОБОДА ЯК НАЙВИЩА ЦІННІСТЬ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ В ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Ядром усієї творчості Тараса Шевченка є його бачення свободи – національної, громадянської, релігійної, особистої. Значущість поетового розуміння, відчуття та художнього відтворення концепту свободи не втрачає своєї актуальності. Його непримиренність до всіляких проявів деспотизму, насильства та поневолення в часи миколаївської Росії стає стилетом у боротьбі проти сучасних імперських зазіхань.

Лексема «свобода» як переклад «liberty» чи «freedom» в українській літературній мові 19-го століття вживалася досить рідко. Натомість, за народно-пісенною традицією, широко використовувалось слово «воля», що ввібрало в себе «широкий спектр почуттів, відтінків і варіантів змісту» [2, с. 76]. У Шевченка також «свобода» і «свободний» зустрічаються лише декілька разів, наприклад, коли йдеться про його звільнення із заслання: «якщо пошта принесе мені **свободу**, то на другий же день покину оце смердяче укріплення» [8, с. 234]. Але лексема «воля» (як свобода, незалежність), «вольний» та «вільний» вживається у творах поета понад 140 разів: «*Поховайте, та вставайте, / Кайдани порвіте / І вражою злою кров'ю **Волю** окропите!*» [7, с. 111]. Вживав також художник це слово на означення інших загальноживаних понять, наприклад: «бажання, веління, розпорядження»; «влади, права»; «здатності керувати своїми діями» тощо. Однак, найчастіше вживане поетом «воля» прочитується як «свобода».

Свобода, як універсальна категорія, у творах Шевченка виступає різнозначимою, динамічною, еволюційною, наповненою глибоким змістом.

Найбільшою людською цінністю, безперечно, є особиста свобода, як зовнішня (фізична), так і внутрішня. Як особливий спосіб духовної реальності, вона є необхідністю, що безпосередньо проявляє себе у людській життєдіяльності. Свобода дає людині можливість усвідомити межі своїх можливостей і своєї поведінки в залежності від конкретних ситуацій [6, с. 570]. Тарас Шевченко, проживши всього 47 років, вільним із них був лише 13, оскільки 10 років забрала примусова солдатчина, а 24 – кріпаччина. Ось чому Шевченкове непримиренне ставлення до будь-якого

поневолення є абсолютно закономірним і зрозумілим. І, звичайно, нічого ціннішого за волю у світі людських взаємин, для нього не існувало. У повісті «Художник», яку поет писав на засланні, згадуючи свої найщасливіші юні роки, про отримання відпускної згадується: «...тріумф і вінець безсмертної краси – це збуджене від щастя лице людини. Вищого, прекраснішого в природі я нічого не знаю... У всі ці дні він хоч і брався до роботи та йому не працювалось. І він, бувало, покладе свій малюнок у папку, витягне з кишені відпускну, прочитає її мало не по складах, перехреститься, поцілує і заплаче» [10, с. 148].

Так звана «зовнішня свобода» є передумовою для «свободи внутрішньої». Повна реалізація духовного потенціалу людини неможлива при різноманітних утисках, заборонах, примусах, погрозах тощо. Тільки фізично вільна людина може бути вільною духовно [9, с. 6].

У Кулішевих правках Шевченкової автобіографії дуже влучно зазначено, що, історія поетового життя була невіддільною від історії його народу. Тарас Шевченко сприймав необхідність волі українському народу, поневоленому кріпацьким ярмом та національними утисками, як щось невіддільне від необхідності власної свободи. Тому закономірно, що провідними мотивами Шевченкових творів є панщина та кріпосництво: «*І не в однім отім селі, / А скрізь на славній Україні / Людей у ярма запрягли / Пани лукаві...*» («І виріс я на чу- жині...»). У I пол. XIX ст. в Російській імперії ніхто не наважився з такою сміливістю й послідовністю, безкомпромісно таврувати кріпосників, розкривати жахи знущань над людьми, показувати всю нелюдськість поміщицької системи власності [4, с. 31]. «*Он глянь, у тім раї, що ти покидаєш, / Латану свитину з каліки знімають, / З шкурою знімають, бо нічим обуть / Княжат недорослих...*», – писав поет у комедії «Сон» («У всякого своя доля...»). Воля як звільнення від кріпацтва у творчості Шевченка виступає одним із концептів зовнішньої свободи як звичайної людини, так і всього народу [9, с.6].

Враховуючи історичні реалії та ідеологічну атмосферу миколаївської Росії, важко усвідомити міру сміливості й викривальної сили Шевченкового слова: «*Це той перший, що розпинав / Нашу Україну, / А вторая доканала / Вдову сиротину*» («Сон» «У всякого своя доля...»). Тоді, коли Петро I та Катерина II були «мало не канонізованими святими» [4, с. 32], поет відкрито звинувачує російських царів у поневоленні України. Однак трагічним для Шевченка є не лише факт втрати українських демократичних вольностей, а, в першу чергу, покірний послух його співвітчизників: «*А ми дивились та мовчали / Та мовчки чухали чуби.*

/ Німії, подлії раби, / Підніжки царській, лакеї / Капрала п'яного!). («Юродивий»). Шевченко своїми творами будив тодішнє українське дворянство, намагаючись донести, що не в їхніх силах змінити минуле, однак вони можуть надати йому інше історичне продовження. Поет поставив перед собою завдання донести сутність ідеї національної свободи тим псевдопатріотам, що, начитавшись Коллара, Шафарика та Ганки, лишень патетично «вільнодумствували» на балах та в кулуарах, а визнавати право українського народу бути окремою й рівноправною одиницею поряд із іншими національностями, не розчиняючи його в «общерусскости», чи боялись, чи не й хотіли [4, с. 38]. «Історичне майбуття, наголошував Сартр, не є чимось подібним до прикордонного стовпа, що стоїть в кінці шляху, воно є те, що з нього зроблять люди» [5, с. 571]. На рівні самоусвідомлення та самовизначення кожного окремого українця Шевченко прагнув переродити, перекодувати власний народ, підняти його до боротьби за свободу.

Проголошені ідеї справедливості, свободи та національного визволення в поемі Тараса Шевченка «Кавказ», де засуджується колонізаторська політика Російської імперії не лише щодо українського, а й щодо інших народів, демонструють розуміння поетом свободи як загальнолюдської цінності. Боротьба за волю для поета є священною, бо *«де нема святої волі, / Не буде там добра ніколи»* («Царі»). Суспільство, в якому *«врага не буде, супостата, / А буде син, і буде мати, / І будуть люде на землі»* («І Архімед, і Галілей...»), є ідеальним для Шевченка, тому що свобода є найфундаментальнішою, найважливішою людською цінністю.

Україна знову виборює свою свободу. Шевченків образ, створений в сучасному культурно-мілітарному суспільстві, поетова творчість, наскрізь пронизана волелюбними мотивами, гуманістичні ідеї його образотворчих мистецьких творів продовжують виконувати завдання, яке поставив перед собою Тарас Шевченко майже двісті років тому – доносити цінність ідеї свободи на рівні самоусвідомлення та самовизначення кожного українця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Генералюк Л. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва. Київ: Наук. думка, 2008. 544 с.
2. Дзюба І. Воля. *Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка.* / Ю. Барабаш, О. З. Боронь, І. Дзюба [та ін.]. ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка. Київ, наук. думка, 2008. 376 с.
4. Дзюба І., Жулинський М. На вічному шляху до Шевченка. *Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів у 12 т. / Редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін.* Київ: Наук. думка, 2001. Т. 1: Поезія 1837 – 1847. 784 с.

5. Бичко І. Свобода / Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. Шинкарук В.І. Київ: Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, 2002. 742 с.
6. Малахов В. Свобода і необхідність / Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. Шинкарук В.І. Київ: Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, 2002. 742 с.
7. Словник мови Шевченка: в 2 т. / за ред. В.С. Ващенко. Київ: Наукова думка, 1964. Т. 1: А – Н . 484.
8. Словник мови Шевченка: в 2 т. / за ред. В.С. Ващенко. Київ: Наукова думка, 1964. Т. 2: О – Я. 566.
9. Шаповалова А. Концепт свободи як волі у поетичній творчості Тараса Шевченка. *Шевченкознавчі студії*. 2012. Вип. 15. С. 44 – 57. URL: <https://is.gd/51FvXo>
10. Шевченко Т. Повне зібрання творів у 12 т. / Редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 2003. Т. 4: Повісті. 600 с.

Юрій ПЕТРИК

*Магістр історії, докторант Гуманістично-Природничого університету
імені Яна Длугоша в Ченстохові,
Республіка Польща
yuriietryk1994@gmail.com*

ЗАКОРДОННА ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЙОВОГО КОМІТЕТУ ДОПОМОГИ ГОЛОДУЮЧОМУ СЕЛУ В 1925 р.

У 1924 р. села Східної Галичини зазнали неврожаю, який став результатом повені, котра понищила посіви. На жаль, тогочасна політика уряду Речі Посполитої не була достатньо ефективною, аби швидко усунути наслідки цього. Більше того, весна 1925 р. принесла з собою посуху, а влітку сильні дощі спричинили вже нову хвилю повені [2, арк. 1, 6; 3, арк. 74].

У деяких селах (наприклад, Щеплоти на Яворівщині) майже половина жителів залишилася на межі голодної смерті. Неврожай призвів до того, що селянам не було ні що сіяти навесні, ні що продати, щоби вижити. Багато хто вирушив на заробітки, проте знайти роботу щастило не кожному. Жебрацтво теж було заборонено. Державна допомога існувала у формі позичок на засіви у розмірі 1 500 злотих, однак її отримували найбільш бідні, до того ж і цього було мало [2, арк. 1–5; 3, арк. 2].

Найбільше постраждали наступні повіті: Бібрка, Березів, Богородчани, Доброміль, Дрогобич, Долина, Жидачів, Калуш, Коломия, Косів, Лісько, Новий Санч, Перемишль, Рогатин, Рудки, Надвірна, Самбір, Старий Самбір, Станіслав, Стрий, Сколе, Сянок, Товмач, Ярослав [2, арк. 6, 10–13].